

ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ МОЛИЯВИЙ МУСТАКИЛЛИКНИ ТАЪМИНЛАШДА ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ ШЕРИКЛИКЧИЛИГИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Искандарова Каршигул Абдумажидовна

Ўзбекистон Республикаси Банк Молия Академиясиси магистри
iskandarvaqarshigul@gmail.com

Искандарова Зиёда Абдумажидовна

ziyoda337@gmail.com

Жиззах Политехника институти ўқитувчиси
Ўзбекистон, Жиззах

Аннотация: Мазкур мақола мамлакатимизда Олий таълим тизимида амалга оширилаётган ислохотлар самарадорлигини ошириш натижасида таълим тизимида давлат олий таълим муассасаларининг молиявий барқарорлигини таъминлаш, моддий-техника базасини мустаҳкамлаш масалаларини мустақил ҳал этиш ҳамда олий таълим соҳасида давлат-хусусий шерикчилик (ДХШ) механизмларини такомиллаштириш, минтақалардаги таълим хизматлари бозорида рақобат даражасини ҳисобга олган ҳолда олий таълим соҳасини бошқариш масалалари бўйича таклиф ва тавсияларлар ишлаб чиқишдан иборат.

Калит сўзлар: олий таълим тизими, молиявий барқарорлик, моддий-техник базани мустаҳкамлаш, давлат-хусусий шерикчилик(дхш), таълим хизматлари бозори, рақобат.

Олий таълим муассасалари талабаларга юқори сифатли, арзон таълим бериш ва жаҳон даражасидаги тадқиқотларни ишлаб чиқариш бўйича ўз миссиясини бажариш учун тобора кучайиб бораётган босимга дуч келмоқда. Ҳукуматнинг молиявий қўллаб-қувватлашининг камайиши ва умумий сотиб олиш имконияти ҳақидаги хавотирлар кўплаб таълим муассасалари учун қисқа ва узоқ муддатли бюджет муаммоларини келтириб чиқаради.

Мамлакатимизда кейинги йилларда ҳуқуқий демократик давлат барпо этиш инсон ва унинг қонуний манфаатлари, ҳуқуқ ва эркинликларини олий кадрят ҳисобланадиган адолатли фуқаролик жамиятини шакллантириш йўлида олиб борилаётган кенг қўламли ислохотлар олий таълим тизимида ҳам сезиларли даражада таъсир курсата бошлади. Давлат олий таълим муассасаларида ҳам бозор механизмларига асосланган бизнес жараёнларини жорий этиш, уларни хусусийлаштириш, улар фаолиятига корпоратив бошқарувни жорий этиш ҳамда тўлиқ молиявий мустақиллик бериш орқали таълим сифатини ошириш

максадида бир канча Олий таълим муассасаларига молиявий мустақиллик берилди бошланди. Бу эса олий таълим соҳасига ва таълим сиёсатига алоқадор барча субъектлар ўртасида максимал даражада тез ва ишончли таълим хизматлари кўрсатиш ва сифатини ошириш, таълим жараёнини илғор олий таълим стандартларига мувофиқлаштириш ҳамда рақобатбардош мутахассислар тайёрлаш бўйича белгиланган кўрсаткичларнинг бажарилишини талаб қила бошлади.

Шунинг натижасида Ўзбекистонда қайта тақсимлаш механизмларидан фойдаланган ҳолда олий таълим муассасаларини ҳам модернизация қилиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 11 июлдаги «Олий ва ўрта махсус таълим тизимига бошқарувнинг янги тамойилларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-4391-сон қарори қабул қилинди. Қарорга асосан ўзини ўзи молиялаштириш тизимига ўтаётган олий таълим муассасаларига берилган ваколат ва ҳуқуқлар ушбу қарорга мувофиқ молиявий мустақиллик берилётган давлат олий таълим муассасаларига татбиқ этилиши белгилаб қуйилган. Молиявий мустақиллик берилётган давлат олий таълим муассасалари юридик шахс мақомига эга бўлган бюджет маблағларини олувчи давлат ташкилоти ҳисобланиши айтиб утилган.

Ушбу қарордан келиб чиққан ҳолда ҳозирги бозор иқтисодиёти шароитининг ривожланиш жараёнида Олий таълим муассасаларининг молиявий мустақилликни таъминлашда давлат хусусий шерикчилигини жорий этиш муҳим аҳамият касб эта бошлади.

Минтақавий таълим хизматлари бозори давлат таълим муассасалари ва хусусий сектор фаолият юритиши учун тенг рақобат шароитларини таъминлаш масаласи жуда муҳим масала бўлиб ҳисобланди. Олий таълим тизими ўзининг дастлабки ривожланиш босқичига чиққан пайтларда давлат бюджетининг аҳамияти юқори бўлган. Асосан Олий таълим тизими Давлат бюджети маблағлари эвазига молиялаштирилган. Айтиш мумкин ҳақиқатда мамлакатлар олий таълим муассасаларига эгаллик қилишни сақлаб қолган бўлсада, молиялаштириш механизмларига кўплаб хусусий омилларни жорий этишга улгурган. Таълим соҳасидаги ДХШ - бу давлат ва бизнес тузилмаларининг ўзаро алоқалари бўлиб, ресурсларнинг барча турларини бирлаштиришга асосланади, таълим сифати даражасига таъсир қилади. Натижада, бундай ҳамкорлик давлат харажатлари ва турли хил рискларни камайтириш, иш берувчи билан юзага келиши мумкин бўлган зиддиятларни бартараф этиш ҳамда жавобгарлик ва ресурсларни оқилона ажратиш натижасида эришилган аниқ синергетик самарага олиб келади. Бундан ташқари, кўп ҳолларда ДХШ концептуал узок муддатли характерга эга бўлиб, унинг асосида илмий ва ишлаб чиқариш манфаатларининг бирлигига эришилади.

Олий таълим соҳасида ДХШ механизмларини тадқиқ этишда уларнинг фаолиятидаги молиявий, ташкилий ва бошқарув таркибий қисмларини ҳисобга олиш зарур. Давлат умумий таълимни бошқариш тизимида эса таълим муассасалари бюджетлари маблағларидан мақсадли фойдаланилишини молиялаштириш ва жамоатчилик назоратини такомиллаштириш муҳим аҳамиятга касб этади. ОТТини модернизациялашга қаратилган ДХШ механизмларини самарали амалга ошириш потенциал иш берувчилар бўлган тадбиркорлик тузилмалари ва олий таълим муассасаларининг ўз маблағларини талаб қилади. Бу уларнинг реал ишлаб чиқариш жараёнига ўқув дастурларини жорий этиш, хусусан, энг йирик ихтисослаштирилган ташкилотлар томонидан таълим хизматларининг маълум қисмини тақдим этишдан фойдаланган ҳолда таълим дастурларини жорий этиш асосида инновацион профессионал таълим стандартларини шакллантириш ва жорий этишда иштирок этишни талаб қилади. Бу касбий маҳоратга эга бўлиш жараёнининг бир қисмини ҳақиқий ишлаб чиқариш ишига алмаштиради, турли хил тадқиқотларда қатнашиш ва талабаларга мавжуд технологиялар билан танишиш имкониятини беради.

Олий таълим тизимида давлат-хусусий шерикчилик муносабатларини ривожлантириш ҳар бир давлатнинг иқтисодий ҳаётида ва таълим хизматларини етказиб беришда муҳим роль ўйнайди. Давлат бюджетининг чекланганлик шароитида ҳамда аҳолининг таълим сифати ва нормал ҳаёт кечиришга бўлган талабининг чексизлик ҳолатида ушбу муносабатларни ривожлантириш мамлакат таълим тизими учун асосий вазифа бўлиб қолади.

Хусусий секторнинг олий таълим соҳасидаги иштироки дунё миқёсида ривожланган давлатларда амалиётида тадбик килинган. Буларга мисол тарикасида Британия, Америка, Канада, Австралия, Корея, Ҳиндистон ва Англия мамлакатлар таълим соҳасида муваффақиятли курсаткичларга эга бўлишган. Қайд этилган мамлакатларда шериклик муносабатлари қуйидаги йўналишларда ривожланмоқда.

Буюк Британия давлат ва хусусий тузилмалар ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг янги шакллари фаол қўллаш нуқтаи назаридан "кашфёт" ҳисобланади. Шу (Private Finance Initiative - PFI - CHFI) схемалари одатда шерикликнинг энг кенг тарқалган модели сифатида муҳокама қилинади. Бундай лойиҳаларда давлат фақат буюртма берган, аммо бизнесга капитал талаб қиладиган ижтимоий ва ижтимоий инфратузилма объектларини куриш, модернизация қилиш ва (ёки) ишлатиш учун пул тўламаган. Иш тугагандан сўнг, давлат пудратчи унинг ишлашини таъминлашни давом эттириш шарти билан қурилган объектни узоқ муддатли ижарага олди. Пудратчи томонидан амалга оширилган инвестициялар ижара тўловлари ҳисобига қопланди. Келишилган

ижара муддати тугагандан сўнг, объект, қоида тариқасида, буюртмачига (яъни давлат/шаҳар тузилмасига) рамзий қийматда ёки бепул берилди.

Буюк Британияда давлат мулкани яратишда давлат-хусусий шерикликка ўтиш давлат аппаратининг институционал муҳитида сезиларли ўзгаришларга олиб келди. “Давлат фуқаролик шартномалари ва концессиялари” код номи остида фаолиятнинг янги ихтисослашуви пайдо бўлди, бу эса мансабдор шахсларни ўзига хос ишбилармонлар - хусусий сектор хизматларининг харидори бўлишга, тегишли қоидалар ва хулқ-атвор нормаларини ишлаб чиқишга мажбур қилди.

Ҳозирги кунда энг кенг тарқалган ДХШ механизмларидан бири таълим кредитларидир. Мамлакатимизда таълим кредитлари берилишини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш бўйича олиб борилаётган тажриба давлат кредит тўлови кафили бўлган кредитлаш моделини ишлаб чиқишга қаратилган. Эксперимент доирасида давлат кредит ташкилотларининг бозорга нисбатан пастроқ кредит ставкаси натижасида йўқотилган даромадларини ҳам қоплайди. Таълим кредитлашнинг истиқболли модели корпоратив ҳисобланади, унда ўқиш учинчи манфаатдор шахс - потенциал иш берувчи иштирокида тўланади. Корпоратив таълим кредити қарз олувчининг ўқишни тугатгандан сўнг маълум вақт давомида ўқиш учун пул тўлаган компанияда ишлаш мажбуриятини олишини назарда тутаяди.

Олий таълим соҳасидаги турли ДХШ механизмларини таҳлил қилиш шуни кўрсатдики, институционал ва ташкилий характердаги қўшма давлат-жамоат механизмлари институтларни молиялаштиришни, таълим дастурлари ва стандартлари мазмунини яхшилаш ва шу орқали олий таълим сифатини ошириш; ва университетларнинг умумий бюджетидан фойдаланиш самарадорлигини назорат қилиш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йуналиши бўйича Хдракатлар стратегияси тугрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги 4947-сон Фармони // Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлар туплами, 2017 йил, 6-сон, 70-модда, 20-сон, 354- модда, 23-сон, 448-модда.
2. 2022 - 2026 йилларга мулжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараккиёт стратегияси тугрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.10.2022 йилдаги ПФ-60-сон Фармони // ^онунчилик маълумотлари миллий базаси, 18.03.2022 й., 06/22/89/0227-сон.
3. E.Elmuurodov. Transformation of higher education policy in Uzbekistan through the prism of internationalization: reality and challenges. International Scientific and Practical conference on "Raising a new generation in era of global transformation:

challenges and prospects" April 1, 2022. Pucheon University. Baktria press. 2022, pp139-142

- Искандарова, З. А., & Тавбоев, И. И. (2023). ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГИИ.